

Zondag 29 augustus 1915 – enige editie

Berlijn, 28 augustus. Ambtelijke mededeling uit het grote hoofdkwartier:

Op een groot deel van het front was de werkzaamheid der artillerie en der vliegers levendig. Zonder succes hebben vliegers bommen op Oostende, Middelkerke en Brugge geworpen.

J'accuse! – De Belgische archiefstukken. De rede van de rijkskanselier.

Wij komen thans tot het tweede hoofdstuk van J'accuse, dat veel uitvoeriger is dan het eerste, doch o.i. van de twee het minst belangrijke: de bespreking van de rood-, wit-, enz. boeken waaruit "Das Verbrechen" wordt bewezen. In hoeveel herhalingen dit hoofdstuk ook vervalt, ons heeft het weinig getroffen. Gezegd is, dat de schrijver de door hem gebruikte bronnen niet altijd goed heeft vertaald; wij hebben het niet nagegaan; als de vertaling niet juist is, zal er bij zo gemakkelijk controleerbare gegevens zeker wel geen opzet in het spel zijn. Laten we toch met beschuldigingen van opzettelijke misleiding voorzichtig leren te zijn. Ook Grey en Asquith enerzijds, Bethmann Hollweg in zijn jongste rede aan de andere kant, wierpen elkaar dergelijke verwijten voor de voeten. Maar laten wij, neutralen, de zaken wat kalmer bekijken. Indien gij en ik een punt van geschil hebben, dat voortspruit uit onze geheel verschillende aard, opvatting, inzicht en streven, dan kunnen wij uren, dagen, ja weken discussiëren, zonder het eens te worden, omdat eigenlijk in de grond van de zaak onze beschouwingen voor een groot deel langs elkaar heen zijn gegaan. Wij hebben elkaar niet goed begrepen, omdat de grondslagen, waarop wij ons bij onze redeneringen plaatsten, zover uiteenlagen, ondanks wij alle moeite hebben gedaan, om ons in elkaars gedachtewereld te verplaatsen. Wij

verlaten elkaar, zonder dat resultaat is bereikt. Als wij nu na enige tijd ieder op onszelf aan een derde de loop van zaken gaan uiteenzetten, dan zullen tien tegen één onze beide verhalen hemelsbreed verschillen. Waarom? Zijt gij niet te goeder trouw, of ik niet? Onze goede trouw is boven twijfel. Maar wat in uw gedachtegang belangrijke momenten waren, hoofdpunten tot vestiging van uw overtuiging misschien, zijn in mijn opvatting van zaken wellicht juist bijkomstigheden geweest. Andersom, wat voor mij misschien de pointe van een redenering is geweest, was dat voor u allesbehalve. Wij hebben de zaak geheel anders bekeken, en zien haar daardoor ook nu nog verschillend. Zo is het ook met Bethmann Hollweg en Asquith vergaan. De eerste heeft de laatste kortweg verweten, uit zijn uiteenzetting van de onderhandelingen na het bezoek van Lord Haldane de meest kardinale momenten te hebben achterwege gelaten. Asquith zou een slag in het gezicht van de waarheid hebben gegeven. Is dat echter waarschijnlijk? Neen immers. Het is niet denkbaar, dat Asquith, die toch ook de formules in zijn bezit heeft, waarop Bethmann Hollweg zucht beriep – formules, dit willen wij hier nog wel even tussen voegen, die maar niet in de lucht hingen, en waarvan dus de juiste betekenis en draagwijdte eerst kunnen beoordeeld worden in verband met de gesprekken, waaruit zij langzaam aan zijn geboren – het is niet denkbaar, zeggen wij, dat Asquith bewust een onjuiste voorstelling van de onderhandelingen zou hebben gegeven. Dat heeft natuurlijk Bethmann Hollweg evenmin gedaan. Toch gaat hun uiteenzettingen wonderlijk tegen elkaar in. Zou nu de verklaring van dit ogenschijnlijk vreemde verschijnsel niet eenvoudig dit zijn, dat aan partijen, wiens gedachten en opvattingen zo weinig punten gemeen hadden, en die dan ook met hun besprekingen geen resultaat hebben kunnen verkrijgen, van die onderhandelingen uiteenlopende indrukken zijn bijgebleven; dat zij het belang en de betekenis van de formules, waar nu de twist over gaat, niet in de zelfde onderdelen neergelegd

hebben geacht? Waarlijk, men behoeft in zulke gevallen nog niet dadelijk aan kwade trouw te gaan denken. Ook de schrijver van J'accuse heeft het woord leugen gauw in de mond. Moeten wij, neutralen, hem in die hatelijke hebbelijkheid volgen?

Wij keren tot het tweede hoofdstuk van J'accuse terug. Het gehele, op het omslachtige af uitvoerige, hoofdstuk, heeft ons maar matig belangstelling kunnen inboezemen, gelijk ook de talloze krantenbeschouwingen, welke indertijd aan de rood- enz. boeken zijn gewijd – de schrijver van J'accuse heeft er, dunkt ons, ijverig gebruik van gemaakt; het boek maakt soms de indruk, vanuit krantenknipsels te zijn aaneengeregen – ons niet overbelangrijk hebben geschenen. Er schuilt toch iets uitermate naïefs, iets kinderlijks haast, in, een gebeurtenis, zo geweldig als deze oorlog, te willen verklaren uit, over de schuldvraag in de oorlog te willen oordelen op grond van enige dozijnen diplomatieke nota's en telegrammen – dubbelzinnige telegrammen en nota's veelal – die uit een periode van enkele weken zijn samengeraapt. Alsof de oorzaak van deze oorlog in die paar weken geboren zou zijn; alsof de schuld, zo er inderdaad één mogendheid als uitsluitend schuldige zou moeten worden beschouwd, zich door een tien- of twintigtal telegrammen in verloop van evenzoveel dagen gevestigd zou hebben!

Ook de rijkskanselier ging in zijn jongste rede een ogenblik die weg op, doch dit was evenzeer Spielerei. De gruwelijke oorlog, waaronder Europa nu reeds ruim twaalf maanden gebukt gaat, was jarenlang voorzien, zelfs door leken. Voor wie te Berlijn, te Londen, te Petersburg, te Parijs, te Wenen achter de coulissen zaten, mannen, die tot taak en roeping hebben, de diepere oorzaken te bestuderen, waaruit de onenigheden der mogendheden groeien, en de ontwikkeling der gebeurtenissen althans enigermate te leiden, kon het sinds lang aan geen twijfel meer onderhevig zijn of, maar slechts

wanneer de oorlog zou uitbarsten. Ten tijde van de Maroccocrisis, van de Balkancrisis had men aan de rand van de afgrond gestaan; ware de oorlog in 1914 opnieuw vermeden, hij zou in 1915 of 1916 gekomen zijn, als de ontknoping van een toestand in Europa, die willens en wetens – zo men schuld bij een bepaalde partij aanneemt – of door verkeerd inzicht of onbewust, in de loop van jaren gevestigd was, en ondraaglijk geworden, zonder dat nog iemand een uitkomst wist. Zo men uit de officieel uitgegeven verzamelingen diplomatieke bescheiden – gans onvolledige verzamelingen uit de aard der zaak, waarbij ruimte blijft voor talloze vragen, die wellicht in de niet openbaar gemaakte stukken een antwoord vinden – iets wil opdiepen, het kan op zijn hoogst een aanwijzing zijn omtrent de vraag, wie over het tijdstip, waarop dan nu eindelijk maar zou losgebrand worden, de meeste invloed gehad heeft. Indien de opvatting van de schrijver van *J'accuse* juist is, dat Duitsland reeds jarenlang het op deze oorlog bepaaldelijk heeft toegelegd, dan blijft dit land schuldig, ook al rekent men het bewijs, dat de schrijver uit de rood- en groenboeken put, volslagen mislukt. Omgekeerd: indien, hetgeen de publicatie van de Belgische archiefstukken in de *Norddeutsche* ons schijnt te moeten suggereren, de schuld voor de ramp bij Engeland, Frankrijk en Rusland moet worden gezocht, dan blijft die schuld, en kan zij door een betoog uit de door de schrijver van *J'accuse* gebezigde stukken der laatste weken voor de oorlog toch waarlijk niet worden uitgewist. Al wat misschien uit de rood- en groenboeken zou kunnen worden afgeleid is, of mogelijk een der partijen het tijdstip, waarop het onafwendbare kwam, ietwat heeft verhaast. Maar de grote morele vraag, waarover de geschiedenis zal moeten oordelen, zal niet die zijn over het tijdstip waarop, maar over: hoe het kwam dat, de oorlog onafwendbaar was geworden. Daarom laten ons al die telegrammen en nota's van juli 1914 vrij koud. Zij laten slechts, en dan nog zeer fragmentarisch, de

ontknoping zien van het grote drama, dat in de thans nog geheime geschiedenis van tientallen van jaren verborgen ligt.

Zullen wij nu tenslotte nog iets zeggen over het feit zelf der publicaties?

Aan de schrijver van *J'accuse* is zijn anonimiteit verweten. Wij willen hem daarover niet hard vallen. Wie aan een dagblad verbonden is, merkt te zeer, hoeveel motieven – en soms begrijpelijke motieven – er zijn, om de schijn van onridderlijkheid in 's hemels naam maar op zich te nemen. Aangezien wij de motieven van de schrijver van *J'accuse* niet weten, onthouden wij ons van een oordeel over zijn anonimiteit. Hij is, zegt hij, een Duitser, die zijn vaderland hartstochtelijk lief heeft. Deze toevoeging is niet overbodig, en de vraag dringt zich op, hoe dan wel een *J'accuse* uit Franse of Engelse pen zou moeten uitvallen. Liefde voor Duitsland kunnen wij in dit Duitse boek niet bespeuren.

Het tijdstip der uitgifte lijkt ons niet gelukkig gekozen. Het boek ware beter, of vroeger of later verschenen. De schrijver heeft Duitsland tien jaar lang op de oorlog zien aansturen. Er ware voor te zeggen geweest, dat hij zijn tot het Duitse volk gerichte waarschuwend stem – als zodanig is het boek bedoeld – had verheven, voor het te laat was. Werd ook hij toch nog door de oorlog overvallen? Dan had hij wellicht beter met de uitgifte tot na de oorlog gewacht. Het is nu niet de tijd, dat zijn stem daar gehoor zal vinden, waar hij daarom verzoekt, en dientengevolge is het boek niet geworden, niet kunnen worden wat de schrijver heeft gewenst: iets ten nutte van zijn landgenoten, doch in plaats daarvan een propagandawerk onder neutralen en de vijanden van het vaderland van de schrijver.

De Belgische archiefstukken zijn niet anoniem uitgegeven. Men had daar zelfs de namen liever weggelaten gezien ... zo de gehele

openbaarmaking niet beter achterwege ware gebleven. Er is een Hollands versje, dat zegt:

Kom vrij op mijn kantoor, doorsnuffel alle hoeken,
Maar handen uit de kast, en ogen uit de boeken.

Nu is het wellicht van een ongenode gast teveel gevergd, zich naar dit voorschrift te gedragen, maar het blijft toch voor alle anderen een gedachte, die kregelig maakt, dat daar te Brussel Duitse ambtenaren in de niet openbare archieven zitten te snuffelen en te neuzen, of ze er iets van hun gading vinden. Intussen, dit zal wellicht oorlogsrecht zijn, waarin men zich, als in zoveel wat tegenstaat, heeft te schikken. Dat de Belgische stukken zijn gepubliceerd, d.w.z. dat de vertrouwelijke briefwisseling tussen de Belgische gezanten en hun regering buiten de voorkennis van de schrijvers, zowel als van de ontvangers, aan de openbare kennisneming werden prijs gegeven, getuigt echter van gebrek aan goede smaak en kiesheidsgevoel.

Er is nog een bijzondere omstandigheid, die de openbaarmaking ergerlijk maakt. De stukken zelf zijn niet van overwegend belang. Men zou zelfs van gezanten in de grote wereldcentra diepere studies verwachten, dan de vaak min of meer journalistieke, en aan de bovenste oppervlakte der dingen blijvende, geschriften, die openbaar gemaakt zijn. Wegens het historisch belang was de openbaarmaking zeker niet nodig. Wij hebben er reeds op gewezen, dat de stukken geen andere indruk geven, dan een van volkomen correctheid der Belgische diplomatie, die in het verkeer tussen de rivale mogendheden inderdaad een zeer moeilijke taak moet hebben gehad. Dat de archieven te Brussel zijn achtergelaten, toen de Belgische autoriteiten uit de stad moesten wegtrekken, geeft daarenboven een aanwijzing, dat de Belgische regering een zuiver geweten had, en ook voor haar vijanden niets had te verbergen. Indien de publicatie ware gebezigd om de Belgische autoriteiten, die

beschuldigd zijn, te rehabiliteren, ware er tegen veel minder bedenking geweest. Maar nu worden die archieven, nadat België, door een onrechtmatige handeling van de Duitse machthebbers (door de inval in België) uit lijfsbehoud tot het bondgenootschap met Engeland, Frankrijk en Rusland is gedwongen, door diezelfde machthebbers uitgespeeld, blijkbaar – de rede van de rijkskanselier, en de wijze, waarop met name de Belgische vertegenwoordiger te Berlijn, in de Norddeutsche om zijn vernuft, zijn scherpzinnigheid en zijn juiste blik is opgehemeld, zijn er de getuigen van – om daarmee, zoals wij dat op zijn Hollands noemen, knuppels in het hoenderhok te gooien. De vertegenwoordigers van het vertreden België worden nu gebezigd, om tegenover de eigen bondgenoten als pleitbezorgers van Duitsland te dienen! Is dat fair?

Uit Visé.

Men schrijft ons:

In een mededeling van de correspondent van de Vlaamsche Stem, in uw avondblad van 9 augustus overgenomen, wordt gezegd, dat de 22-jarige soldaat Imschoot, zoon van de notaris van Deinze (Oost-Vlaanderen), en als een held gestorven te Forêt, de eerste soldaat zou zijn geweest, die voor het Belgische vaderland zijn leven offerde. Wij kunnen, na een nauwkeurig onderzoek, enkel omwille van de waarheid ter plaatse gedaan, het volgende melden: De gemeente Forêt, met een bevolking van 4500 inwoners, ligt op de rechteroever van de Vesder, nagenoeg halverwege tussen Verviers en Luik, in de naaste buurt van het fort Chaudfontaine. Op 5 augustus 1914, rond 7 uur 's morgens, is Imschoot, soldaat bij het 2^e linie, daar tegenover de vijand dood gebleven. Daar de Duitsers oppermachtig het dorp binnenvielen, moesten de Belgen zich terugtrekken naar Chaudfontaine. Niet naar Vaux-sous-Chevremont, waar geen fort is.

Niet een rijke familie, wel het gemeentebestuur liet de jonge held neerleggen in een begraafplaats op het kerkhof.

Imschoot is niet, zoals wordt beweerd “de eerste gesneuvelde Belgische soldaat”. Op het kerkhof van Devant-le-Pont, linker Maasoever en voorstad van Visé, welk kerkhof gelegen is in de Tongerenstraat, staat een mooi verzorgd graf, links van de middenbaan. Op een zwart houten kruis leest men het volgende: “A la mémoire des soldats Van Castel et Maulus, d’Anvers, premières victimes de la guerre”. Zijn ze inderdaad de eerste slachtoffers? Heel zeker vielen zij voor Imschoot. Op 4 augustus, rond de middag, had kapitein Claude met een 20-tal van zijn manschappen post gevat op het perron van het huis rechts van het brughoofd, wanneer men uit Devant-le-Pont de Maas overgaat naar Visé. Omstreeks twee uur verschenen de Duitse voorposten aan de overkant van de stroom, doch de gesprongen brug brak de doortocht af. Claude had zijn soldaten ongedekt gelaten en beval vuur. Duitsers vielen, Duitsers schoten, onze twee Antwerpenaren vielen. Slechts enkele minuten had deze strijd geduurd. Op die plaats vochten de eerste Belgische soldaten. Dat kapitein Claude het eerst in het vuur kwam, werd reeds in de allereerste dagen door de Luikse bladen bevestigd en nooit tegengesproken. Nog dient gezegd, dat op de weg van Berneau naar Visé het eerste vijandelijk schot dat doodde, geweest is voor de rijkswachter van de brigade van Prayon, die daar, in het vlakke veld, gans alleen, voorpost was. Hij was wel geen soldaat, doch hem moeten we beschouwen als het allereerste offer. Wanneer hij juist viel, kon ons tot heden toe door niemand met zekerheid worden bevestigd. De Duitsers echter moesten langs die weg Visé bereiken.